

Hoe nieuw is het Coronavirus?

**Een korte geschiedenis van pandemieën voor
leerlingen in het voortgezet onderwijs**

**Tussen 1347 en 1352
stierf een derde van de
Europese bevolking
aan de pest**

Hoe nieuw is het Coronavirus?

Het **Coronavirus** houdt de wereld in zijn greep. Duizenden mensen kwamen te overlijden of werden ziek door het virus. Het sociale leven is in veel landen tot stilstand gekomen. Scholen en winkels zijn dicht en in sommige landen is zelfs een volledige **lockdown** afgekondigd.

In dit boekje wordt de crisis rondom het Coronavirus vanuit een historisch oogpunt bekeken. Hoe nieuw is dit virus eigenlijk? Wanneer was de wereld nog meer in de greep van een ziekte-uitbraak? Er wordt stilgestaan bij twee historische wereldwijde pandemieën (wereldwijde ziekte-uitbraken): **de pest** (1347-1352) en **de Spaanse griep** (1918-1920).

De pest

De pest wordt gezien als één van de grootste massamoordenaars uit de geschiedenis. In het midden van de veertiende eeuw (tussen 1347 en 1352) overleed ongeveer een derde deel van de Europese bevolking aan de pest. Er wordt geschat dat tot wel 100 miljoen mensen aan de ziekte overleden. Artsen noemden de ziekte *pestis* of *pestilentia*. Omdat veel patiënten zwarte bultjes of vlekken kregen, zou de ziekte de bijnaam **de Zwarte Dood** hebben gekregen.

Volgens historici is de pest afkomstig uit Centraal-Azië. Helemaal zeker is dat niet: sommigen wijzen **China** als oorsprong, anderen denken dat de pest uit de Kaukasus komt.

Net als bij het Coronavirus nu, begon de Europese verspreiding van de pest in **Italië**. Vanuit Italië verspreidde de ziekte zich vanaf het begin van 1348 via de handelsroutes naar de dichtbevolkte gebieden in het noorden van Europa. Rijke **handelssteden** als Florence, Napels en Venetië hadden een bloeitijd achter de rug en werden hard geraakt door de pest. Levendige en drukbevolkte steden veranderden binnen een paar maanden tijd in uitgestorven spooksteden.

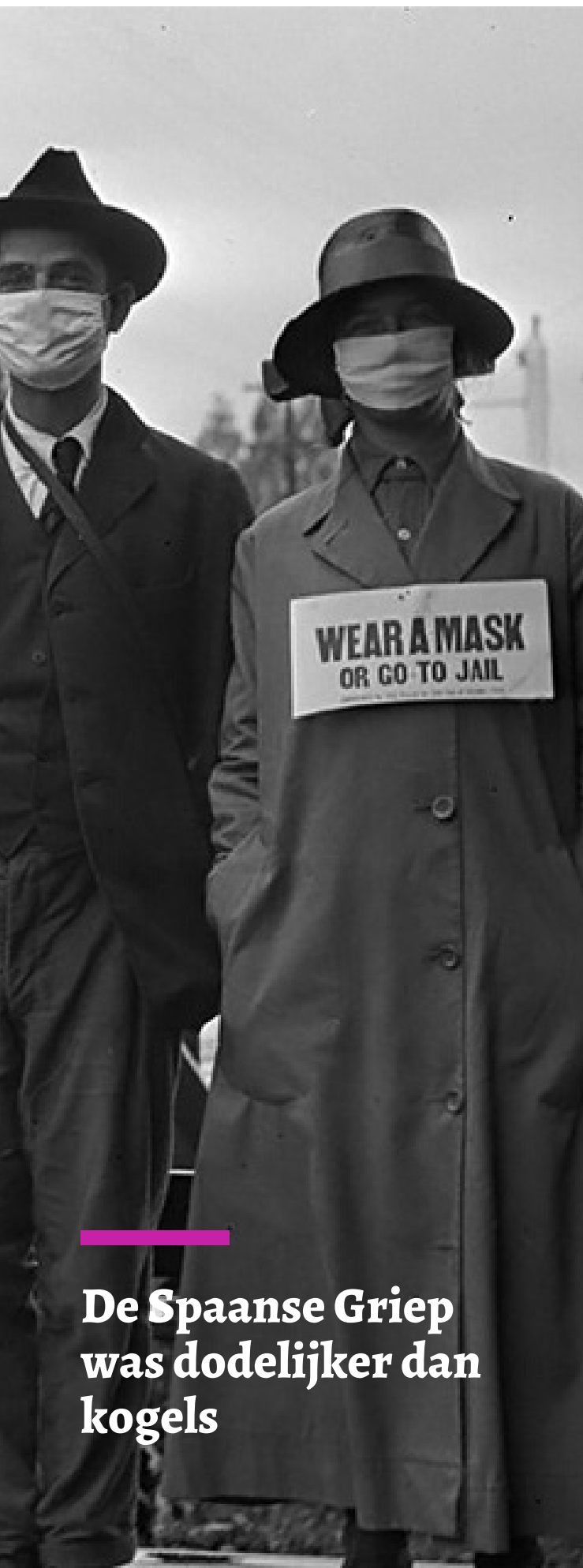
De Florentijnse schrijver **Giovanni Boccaccio** heeft veel geschreven over de pest. Hij schrijft dat mensen gezwollen zo groot als een appel of een ei onder hun oksel of in hun liesstreek hadden. Deze gezwollen werden **karbonkels** genoemd. De zwarte bulten breidden zich uit over het hele lichaam en de meeste mensen overleden binnen drie dagen na de eerste symptomen.

De middeleeuwen reageerden heel verschillend op de pestuitbraak. Sommige mensen dachten dat de pest een straf van God was en hoopten te kunnen overleven door zo sober mogelijk te leven. Anderen gingen juist feesten en waren de hele dag stomdronken. Weer anderen, onder wie Boccaccio, sloegen op de vlucht en gingen in **quarantaine**. Over zijn vlucht schrijft Boccaccio het beroemde boek de **Decamerone**. Dit boek gaat over een groep van tien jonge mensen die Florence ontvlucht. Tijdens hun verblijf op het platteland vertellen ze elkaar honderd verhalen vol humor, erotiek en maatschappijkritiek.

De **builenpest** was de minst dodelijke en meest voorkomende pestvariant in de middeleeuwen. De builenpest verspreidde zich via de lymfeklieren door het lichaam, de karbonkels waren daardoor vooral zichtbaar in de oksel, de nek en de liezen. Mensen hadden vaak last van hoge koorts, braken en ondraaglijke hoofdpijn. Als de builen binnen een week verdwenen, was de kans op genezing groot. 60 tot 75 procent van de patiënten overleed.

In de middeleeuwse stad was **hygiëne** ver te zoeken. De adel waste zich wel, maar de gemiddelde stedeling stonk een uur in de wind. Uitwerpselen werden in de gracht of op straat achtergelaten en dieren scharrelde door de smalle straatjes van de steden. In 1348 verspreidde de pest zich verder in Spanje, Frankrijk, Duitsland, de Lage Landen en de rest van Europa. Veel Europeanen hadden de overtuiging dat ze gestraft werden door God. De **flagellanten**, een reizende groep radicale gelovigen, deden in het openbaar aan zelfpijniging in de hoop God milder te stemmen. De **Joden** kregen de schuld van de pestuitbraak. Zij zouden, door Christus te hebben gedood, God kwaad hebben gemaakt. In het Duitse Frankfurt werden alle Joden uitgemoord door de flagellanten.

**De Spaanse Griep
was dodelijker dan
kogels**

De Spaanse griep

Rond 1600 leek de pestuitbraak in Europa onder controle. Het zou nog tot de achttiende eeuw duren voordat de pest helemaal verdween uit Europa. Tussen 1914 en 1918 werd de **Eerste Wereldoorlog** uitgevochten. Vooral in West-Europa vielen veel dodelijke slachtoffers in zinloze veldslagen en in de loopgraven. Veel dodelijker, maar ook een stuk onbekender, dan de Eerste Wereldoorlog was de Spaanse griep, die meteen na de oorlog uitbrak.

Wetenschappers denken dat één op de drie mensen wereldwijd besmet raakten met de Spaanse griep. 50 tot 100 miljoen overleden aan de ziekte. Sommige historici zeggen zelfs dat de Spaanse griep meer levens heeft gekost dan de Eerste en Tweede Wereldoorlog samen. Opvallend genoeg raakten vooral jonge mensen vaak besmet.

Anders dan je zou vermoeden, begon de Spaanse griep niet in Spanje. Over het algemeen wordt aangenomen dat de uitbraak startte op een Amerikaanse legerbasis. De soldaten hadden zoveel **vaccins** gekregen dat hun lichamen overbelast waren, waardoor het virus kon ontstaan. Amerikaanse soldaten, die veelal besmet waren met het griepvirus, werden vervolgens uitgezonden naar het front van de Eerste Wereldoorlog en verspreidden zo de ziekte over West-Europa. Het virus wordt de Spaanse griep genoemd omdat de kranten in Spanje (dat neutraal was tijdens de Eerste Wereldoorlog) als eerst over de ziekte schreven.

Veel patiënten die de Spaanse griep kregen stierven binnen 24 uur na de eerste symptomen een pijnlijke dood. Artsen hadden te weinig kennis om de ziekte effectief te bestrijden. Zo was er bijvoorbeeld nog geen griepvaccin.

De Spaanse griep had heel ingrijpende gevolgen. Net als bij het Coronavirus nu had de economie veel last het virus en werden scholen voor langere tijd gesloten. In Nederland stierven ruim 30 duizend mensen aan gevolgen van de ziekte en **verdwenen wereldwijd 20 talen**.

Veel landen brachten het nieuws over de Spaanse griep niet naar buiten om het **thuisfront** niet ongerust te maken. Hierdoor kon het virus zich snel verspreiden. Deskundigen hebben hier een belangrijke les voor epidemieën uit getrokken: het **informer** van burgers voorkomt verdere besmettingen.

Leren van het verleden

Virologen en andere deskundigen bestuderen de uitbraak van ziektes in het verleden om een pandemie als het Coronavirus zo goed mogelijk te kunnen beheersen. Hoewel er ook belangrijke verschillen zijn, kijken deskundigen vooral goed naar de uitbraak van de Spaanse griep.

Ook andere uitbraken leveren lessen op, zoals de uitbraak van de **varkensgriep** in de Verenigde Staten in 1976. Om te voorkomen dat er veel slachtoffers zouden vallen, werden veel burgers ingeënt met een vaccin. Dat vaccin was alleen nog niet goed genoeg getest en mensen bleken er ziek van te kunnen worden. Daarom wordt een vaccin tegen het Coronavirus pas ingezet als het goed getest is.

Toen het **ebolavirus** in 2004 in West-Afrika uitbrak, kozen veel landen ervoor om het land op slot te doen. Door een zogenaamde **lockdown** worden mensen geïsoleerd en kunnen ze anderen minder snel besmetten. Om het Coronavirus in te dammen, hebben verschillende landen ook besloten een lockdown in te stellen.

Als in 2012 het **MERS-virus** uitbreekt in Saudi-Arabië gaan veel moslims toch op bedevaart naar Mekka. Hier staan duizenden mensen op een kluitje bij elkaar, waardoor het virus zich makkelijk verder verspreidt. In de strijd tegen het Coronavirus hebben veel landen een reisverbod ingesteld.

Meer lezen over de lessen uit het verleden?

<https://beeldverhalen.npofocus.nl/wat-kunnen-we-leren-van-eerdere-virusuitbraken/>

Opdrachten:

Opdracht 1

Het Coronavirus verspreidt zich nu veel sneller dan de pest in de middeleeuwen. Welke verklaring kun je daarvoor bedenken?

Opdracht 2

De Spaanse Griep was veel dodelijker dan het Coronavirus nu. Dit heeft te maken met historische ontwikkelingen tussen 1918 en nu. Kun je twee van die ontwikkelingen noemen?

Opdracht 3

Doe een kort onderzoek naar één van de andere epidemieën en pandemieën uit de geschiedenis:

- De pest- en pokkenuitbraken in de Griekse en Romeinse tijd
- De Aziatische griep (1957)
- De Hongkonggriep (1968)
- De AIDS-uitspraak (vanaf de jaren 80)
- De SARS-uitbraak in China (2002)
- De Mexicaanse griep (2009-2010)
- De Ebola-uitbraak in West-Afrika (2014)

Samenstelling en redactie: drs. Remy Balistreri (docent geschiedenis)
Contact: r.balistreri@live.nl

Antwoorden : opdracht 1: de pest verspreidde zich minder snel omdat mensen minder makkelijk en minder ver reisden, opdracht 2: Het Coronavirus is minder dodelijk dan de Spaanse Griep, omdat sinds 1918 de wetenschappelijke kennis over virussen en de medische voorzieningen verbeterd zijn.